

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فصل هفتم: ایران در عصر مشروطه

درس سیزدهم: نهضت مشروطه

۱۳۹۹/۰۵/۲۲

در دوران حکومت مظفرالدین شاه، نظام پادشاهی
استبدادی، جای خود را به پادشاهی مشروطه داد.
به دنبال آن:

- اختیارات شاه بر اساس قانون محدود می شد.
- نهادهایی مانند مجلس شورا و هیئت وزیران می توانست در اداره کشور دخالت کند.

اوضاع ایران و جهان در آستانه نهضت مشروطه

- از میانه دوران سلطنت ناصرالدین شاه، با افزایش نفوذ و دخالت انگلستان و روسیه در ایران، اوضاع سیاسی، اجتماعی و اقتصادی ایران رو به افول نهاد.
- این روند، در دوران پادشاهی مظفرالدین شاه، به سبب ضعف و ناتوانی او، فزونی یافت.
- مردم ایران می دانستند که حکومت استبدادی کشورشان قادر به مبارزه با استعمارگران نیست، بنابراین با تکیه بر آموزه های دین اسلام و مذهب شیعه، به تکاپوی اصلاح اوضاع کشور برآمدند.
- رهبری مردم در این تحولات را بیشتر علما بر عهده داشتند.
- یکی از برنامه های کشورهای استعمارگر، تضعیف حکومت های مستقل در سراسر جهان و تبدیل آن کشورها به مستعمرات کشورهای قدرتمندی چون انگلستان بود.
- کشورهای استعمارگر، با ایجاد فرقه های جدید و دامن زدن به اختلافات مذهبی و اجتماعی، سعی کردند تا نیروی مقاومت مردمی را در این کشورها تضعیف کنند.

آیت الله جی‌کاک، جاسوس انگلیسی

■ **مستر جی‌کاک** معروف به **آیت‌الله سید جی‌کاک** رئیس مالیه اصفهان در سال ۱۲۹۰ خورشیدی^۱ و بنا به اسناد بجا مانده از شهربانی اهواز، یک نظامی انگلیسی بوده‌است، که بعنوان رابط سیاسی ارتش انگلستان در زمان اشغال ایران توسط ارتش‌های متفقین در منطقه خوزستان فعالیت می‌کرده‌است.

اوضاع ایران و جهان در آستانه نهضت مشروطه

از اواسط دوران قاجار، برخی شروع به تمجید از ویژگی های تمدن غربی و حکومت های مشروطه کردند و در مقابل، اوضاع نابسامان کشور را بیان می کردند.

بعضی از روشنفکران این دوران،

- پذیرش بی چون و چرای اندیشه های غربی و خودباختگی در برابر غرب را ترویج می کردند.
- و نهضت اصلاح طلبی مردم ایران را که بر اساس عدالت خواهی و نفی استعمار بود، با عقاید و اندیشه های غربی، در می آمیختند.

نهضت مشروطه چگونه رخ داد؟

- موفقیت نهضت تنباکو و قتل ناصرالدین شاه، انگیزه مردم برای مبارزه با استبداد و سلطه خارجی را بیشتر کرده بود.

- مظفرالدین شاه نیز،

- شاهی نالایق بود .

- توانایی سامان دادن به کشور را نداشت

- هزینه های سنگین سفرهای او به خارج کشور در عین وضعیت بد اقتصادی مردم، موجب ناراحتی های فراوانی شده بود.

- توهین به مقدسات دینی مردم از سوی برخی کارگزاران کشورهای استعمارگر در ایران

- فلک شدن برخی از تجار، به بهانه گران شدن قیمت برخی کالاهای اساسی مانند: قند و نان

نهضت مشروطه چگونه رخ داد؟

در نتیجه:

به وجود آمدن اعتراضات مردمی به رهبری علمای تهران و در رأس آنها، آیت الله بهبهانی و آیت الله سید محمد طباطبایی

ادامه یافتن اعتراضات و تحصن (بست نشینی) عده ای از علما در حرم حضرت عبدالعظیم به حمایت از مردم

مهم ترین خواسته های حاضرین در این تحصن:

تشکیل عدالتخانه در تمام شهرها و عمل به قانون اسلامی

اما، مظفرالدین شاه به تعهدات خود عمل نکرد!

مهاجرت علما، تحصن در سفارت و صدور فرمان مشروطه

در پی تشکیل نشدن عدالتخانه و شدید شدن اعتراضات:

❖ شهر حالت نیمه تعطیل به خود گرفت .

❖ آیت الله فضل الله نوری و اکثر روحانیون تهران به آیت الله بهبهانی و آیت الله طباطبایی پیوستند و به علمای

دیگر شهرها و مراجع عراق نامه نوشتند و راهی قم شدند.

با خروج علما از تهران، در شهر شایعه شد که دولت قرار است تجار و کسبه ای را که جزء معترضان هستند،

تحت فشار قرار دهد. ← جمعی از آنها به تحریک برخی وابستگان انگلستان، به سفارت این کشور پناه بردند.

مهاجرت علما، تحصن در سفارت و صدور فرمان مشروطه

- بیشتر مردم، از سیاست پیچیده استعماری انگلیس و سوءاستفاده این کشور از تحصن آنها غافل بودند.
- بسیاری از مردم برای اولین بار با واژه "مشروطه" آشنا شدند.
- انگلیسی ها و غربگرایان به آنان القا کردند که باید همچون انگلستان، مشروطه و مجلس شورا بخواهند.
- شورش همزمان مردم در برخی دیگر از ولایت ها و تعطیلی بازارها و مساجد در تهران، موجب:

صدور فرمان تشکیل مجلس شورا از سوی مظفرالدین شاه در مرداد ماه سال ۱۲۵۸ شد.

پس از آن، عده ای از سیاستمداران مشروطه خواه، به سرعت قانون اساسی را تدوین کردند.

مسائل و حوادث پس از مشروطه

الف) تدوین متمم قانون اساسی و شدت گرفتن اختلاف ها:

تنظیم شتابان قانون اساسی توسط نمایندگان موجب بروز کاستی هایی در آن شد.

در نتیجه:

با تلاش شیخ فضل الله نوری بخش هایی در متمم قانون اساسی تصویب شد و بر طبق آن چند نفر از:

■ مجتهدان و فقیهان اسلام

■ آشنا با شرایط و زمان خود

در مجلس شورا شرکت می کردند تا قانون های مصوب، مخالف قواعد اسلامی نباشند.

مسائل و حوادث پس از مشروطه

ب) تعطیلی مجلس:

✓ مظفرالدین شاه مدت کوتاهی پس از صدور فرمان مشروطه درگذشت و محمدعلی شاه، جانشین او، پادشاهی مستبد بود.

✓ او با پشتیبانی دولت روسیه و حمایت طرفداران حکومت استبدادی، تصمیم به نابودی حکومت نوپای مشروطه گرفت.

حوادثی مانند: قتل صدراعظم شاه و سوءقصد به جان شاه، منجر شد:

به دستور محمدعلیشاه، مجلس به توپ بسته و منحل شود.

مسائل و حوادث پس از مشروطه

(ب) تعطیلی مجلس:

به دنبال تعطیلی مجلس گروهی از مشروطه خواهان به اروپا رفتند و مردم و علما در داخل به مقاومت پرداختند.

مقاومت اصلی از سوی تبریز و به سردمداری ستارخان و باقرخان و با حمایت مراجع نجف شکل گرفت.

در این زمان، طرفداران مشروطه در گیلان و اصفهان، راهی تهران شدند و آن را تصرف کردند. پس از فتح تهران و تشکیل مجلسی فوق العاده، شاه برکنار شد و پسرش احمد شاه، جانشین او شد.

مسائل و حوادث پس از مشروطه

پ) شهادت شیخ فضل الله نوری:

بعد از پیروزی مشروطه:

➤ محمدعلی شاه بدون محاکمه به خارج کشور منتقل شد.

➤ جمعی از علما دستگیر شدند.

➤ شیخ فضل الله نوری، پس از یک محاکمه نمایشی، اعدام شد، چرا که با مشروطه منطبق بر ارزشهای غربی مخالف بود و طرفدار مشروطه شرعی برپایه ارزش های اسلامی بود.

شهادت بزرگترین عالم تهران در جریان نهضت مشروطه که قبل از آن در نهضت تنباکو نیز نقش مؤثری داشت، نشانه ای از انحراف در مسیر مشروطه بود که از مدتها قبل، شروع شده بود.

مسائل و حوادث پس از مشروطه

(ت) افزایش دخالت‌های خارجی:

همزمان با انقلاب مشروطیت در ایران، آلمان و متحدانش (ایتالیا، اتریش و مجارستان) به یک قدرت بزرگ اروپایی تبدیل شده و در صدد دستاندازی بر مستعمرات دیگر کشورها بودند.

انگلستان و روسیه برای مقابله با آلمان و متحدانش، تصمیم گرفتند به جای رقابت، با یکدیگر همکاری کنند.

بنابراین:

این دو کشور طی قرارداد ۱۹۰۷ ایران را میان خود تقسیم کردند و در نتیجه:

○ روسیه در امور داخلی ایران مداخله می کرد و اجازه نمی داد که دولت و مجلس اوضاع آشفته دهند.

○ نیروهای روسیه وارد خاک ایران شدند.

○ آنها در تبریز تعدادی از مشروطه خواهان را کشتند و در مشهد نیز حرم امام رضا را به گلوله بستند.

مسائل و حوادث پس از مشروطه

ث) وقوع جنگ جهانی اول:

جنگ جهانی اول در سال ۱۹۱۴ میلادی (۱۲۹۳ شمسی) آغاز شد.

- دو طرف جنگ ≡ متحدین (آلمان، ایتالیا، اتریش، مجارستان، عثمانی) و متفقین (انگلستان، روسیه، فرانسه، آمریکا)
- پس از ۴ سال متفقین پیروز شدند.
- دولت ایران ← اعلام بی طرفی ← نادیده گرفتن این بی طرفی توسط انگلستان، روسیه و عثمانی و ورود نیروهای آنها به خاک ایران
- در بوشهر، فارس و خوزستان، مردم بویژه عشایر با نیروهای انگلیسی مقابله کردند.
- رئیسعلی دلواری ≡ فرمانده دلیران تنگستانی

مسائل و حوادث پس از مشروطه

نتایج جنگ جهانی اول در ایران:

- ❖ موجب بی ثباتی و آشفتگی بیشتر اوضاع ایران شد.
- ❖ به دلیل حضور نیروهای اشغالگر و درگیری های نظامی، دولت مرکزی به نهایت ضعف رسید و تسلط خود را بر امور کشور از دست داد.
- ❖ نافرمانی و سرپیچی از فرمان دولت مرکزی گسترش یافت و امنیت و آسایش مردم از بین رفت.
- ❖ ایرانیان دچار مصیبت های بزرگی مانند قحطی، فقر، گرسنگی و شیوع بیماری های واگیردار شدند و چند میلیون نفر جان خود را از دست دادند.